

BÁRDOS-FÉLTORONYI MIKLÓS:

EGYHÁZI FELELŐSSÉG* – BEVEZETŐ GONDOLATOK

SZEMPONTOK

<i>Honnan és miért beszélek? Mikor és hol szólok? Kinek és milyen szándékkal?.....</i>	<i>1</i>
<i>Hogyan viszonyultak egyházaink a különböző rendszerekhez?</i>	<i>2</i>
<i>Miből indulhatunk ki?</i>	<i>3</i>
<i>Egyházaink és a történelmi politikai-gazdasági rendszerek</i>	<i>4</i>
<i>Az evangéliumi és társadalmi cselekvés kérdései</i>	<i>5</i>
<i>A társadalom, az egyház mint „felelős közösség”</i>	<i>6</i>
<i>Végkövetkeztetés helyet, kérdések</i>	<i>8</i>

Honnan és miért beszélek? Mikor és hol szólok? Kinek és milyen szándékkal?

Már 2007 óta, a címben felvázolt témakörben dolgozunk a brüsszeli Pax Christi egy munkacsoportjában és felvetődött a javaslat: vajon miért ne vessem fel ezeket a kérdéseket szülőházamban, Magyarországon is.¹ Vakmerőség és elszántság kellett ehhez, hiszen hogy jövök én ahhoz, hogy beleszóljak a magyar ügyekben, amikor már 50 éve távol élek az országtól, 1500 kilométerre. Kérem az olvasót, bocsássa meg nekem a merészségemet. Nem elég megbocsátania, hanem számításba kell venni, hogy nem csak kilométerekbe számolva nagy a távolság. Ott leselkednek a TI és a MI érzések, képek² és személyes ellenszenvék.³ Sístergő propaganda és a másik gyatra meghallgatása. Különböző emberek és csoportok nyelvezete, művelődési különbségei. Az én kettős művelődésem: magyar eredetem, de belga képzésem. Tudatlanságom és bizonytalanságaim!

Ugyanakkor, biztos vagyok abban, hogy elfogadhatatlan a gyakran hallott következő állítás: „savoir se taire sur ce qu'on ignore”.⁴ Inkább Wittgenstein-nel szemben kijelentem: „wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man sprechen”.⁵ Meggyőződésem, hogy egyházaink –

* Elsősorban a „történelmi” egyházakra gondolok itt.

¹ Itt köszönöm meg Wesley János Lelkészképző főiskola Theológus és Lelkész szak meghívását a 2008. november 7-8-i hason című konferenciára, úgy is, mint Majsai Tamás dékán és, munkatársa, Szeles Judit segítségét.

² Nyugatiak, ti csak tudjátok, ti sokkal előbbre vagytok! Ti semmit sem értetek abból, ami itt van vagy történik! Ti itt hagyátok a hazát, most aztán ne szóljatok be a mi ügyeinkbe! Ti nem tudjátok, hogy mi történt! Ti nektek ez semmi, nekünk kell gürcölni! Ti csak ne jöjjetek nekünk magyarázgatni, hogy mit tegyünk,....

³ Liberális-bolsi; kozmopolita-parazita; apologetikus egyházfi; nyilas-fasiszta; plutokrata-hazátlan; bőrfejű-neonáci stb.

⁴ Saját fordításban: „Tudjunk hallgatni, ha nem a tudunk”.

⁵ Saját fordításban: „Amiről nem tudunk beszélni, arról kell beszélünk.”

hivatalt viselő lelkipásztorok (püspökök, egyéb előjárók és papok⁶), illetve Isten népének és közösségeink nagytöbbségét kitevő világiak – magunk is részei vagyunk Európának, és felelősek mindazért, ami itt vagy ott történik. Bűneinkkel, vétkeinkkel, szenvedéseinkkel és hitvallásunkkal, elmulasztott vagy megtett bocsánatkéréseinkkel, bűnbánatunkkal együtt.

A *bűnbánat* és *kiengesztelődés* szempontjai éppoly fontosak, mint a növekvő társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségekkel szembeni *igazságosság* és *együttérzés* igényei. Ezek – hosszú távú folyamatok – első lépéseiként már ma elkezdődhetnek, de kizárólag az egyén és a közösség, a velünk élő társadalom egészének összefüggésében valósulhatnak meg. Nincs azonban bűnbánat és kiengesztelődés, és emberi jövőnk sincs, ha esetleges igazságainkat, a jó és a rossz közötti útkeresésünket nem rendeljük alá egy olyan nyilvánosságnak, amely valamilyen módon egyén- és személyfeletti. Nincs keresztény létalap, ha cselekedeteink és szabadságunk társadalmi célja nem szolgálja Isten Királyságának lehető evilági kialakítását is.

Összefoglalva, szeretnék kettőt hangsúlyozni. A múlt az emlékezés színpadja, amíg a jövő már ma kezdődik. A fellelőség vonás, csak a jövő tükrében érdemleges!

Hogyan viszonyultak egyházaink a különböző rendszerekhez?

Európa 20. százada összetettnek és kockázatosnak bizonyult. Egymást követték az önkényuralmi rendszerek, és társadalmi-történelmi méreteket öltött a türelmetlenség. Az egykori önkritikus Európa eltűnt a szemünk elől. Észre, alázatosságra, egyéni és társadalmi kiengesztelésre pedig minden korábnál nagyobb szüksége lett volna, és lenne ma is.

Fokozottan érvényes mindez a sűrített történelmi menetrendet élő legújabb kori Köztes-Európában.⁷ A minap még rendies-földesúri világból a neoliberais társadalmi környezetig eljutó, a fasizmus, a nemzetiszocializmus és a kommunizmus korszakait elszenvedő térség társadalmait, polgárait ma is kínzó, kellemetlen érzések gyötrik. Ez még semmi. Fejtő Ferenc egyszer megemlítette: Magyarország álláspontja minden rendszerváltozásnál 180 fokkal fordul, de marad csatlós ország. Hol német vagy szovjet, hol Amerika párti, minden kritikai hozzáállás nélkül!⁸

⁶ Bizonyos mértékig talán igaza van Naszladynak, amikor következőket írja: „Mindenki vezető, aki irány-adó mások tettei számára, akár tudja ezt, akár nem, akár akarja, akár nem. Felelőssége ebben *rejlik*, ám ez a felelősség *nyilvánvaló*, ha tudatában van az irányító szerepének.” (Naszlady Attila: A vezetők felelőssége. Vigília, 2008/7.)

⁷ „Valahol Európában”, Oroszország és németnyelvű országok közt!

⁸ Sokan úgy vélik, hogy az Amerikai Egyesült Államok (AEÁ) nélkül nincs biztosítva a mai gyenge lábón álló magyar demokrácia. Evvel kapcsolatosan több megfontolásom volna, innen Brüsszelből nézve. Egyrészt, habár az AEÁ a világ egyik legrégebbi szabadelvű demokráciája, ez a demokrácia legyilkolt több millió indiánt a mai felségterületén, majd-rabszolgaságot tartott fenn majd a 20. sz. közepéig és még a mai napig több száz embert kivégeztetett éveként. Másrészt, ez a demokratikus állam, nemzetközi viszonylatban, közvetlen vagy közvetlenül gyarmatosított, illetve gyarmatosít (Fölöp- és Okinawa szigetei, Latin-Amerika számos országa, a Karábi tenger és a Csendes Óceán több ezer szigete, Libéria, stb.), legtöbbször önkényuralmi államok lesznek legjobb szövetségesei (a múltban Latin-Amerika számos országa, Szaúd-Arábia és sok más kőolaj gazdag arab ország, Pakisztán, az ezredesek Görögországa, Grúzia, Azerbadzsán, Koszovó, stb.), minden feljogosultság nélkül katonailag lerohan országokat és vakul bombázik (Vietnám, Granada, Szomália, Afganisztán, Irak, stb.) és külföldön kínvallat s gyilkol, gyilkoltat (talán Magyarországon vagy Belgiumban is). Végül is, szerintem, a magyar demokrácia, de az egész európai demokrácia, legfőbb biztosítéka az Európa Tanács és annak bírósága (Strasburgban) s az EU és annak bírósága (Luxemburgban). Meglátásom szerint, ennek jelentős példája, ez intézmények döntő szerepe a földközi tengeri későbbi EU-s tagállamainak demokrácia felé való hajdani erőfeszítéseiben.

A hősies hitvallás és gyáva árulás, a szenvedés és a szenvedések előidézői, a szegénység és a kiáltó fényűzés kettősségei közötti feszültségek feloldására eddig szinte kísérlet sem történt. Ezeket felhánytorgatni csak akkor van értelme,

- ◇ ha a gonosznak és a bűnek megváltozható a társadalmi adottságai, és
- ◇ ha a cél a jobb közös jövő feltételeinek megteremtése.

Mi ennek a lehetősége és mit tegyünk ennek érdekében?

A rossz jelen van a világban. Nem is emberi, nem is isteni, de felelősei emberek: egyénileg, társasan és társadalmilag. Van-e ebből kiút, ez a nagy kérdés? A bűnbánat és kiengesztelődés pont olyan fontosnak tűnik, mint az igazságosság és az együttérzés. Ezek nem egyszeriek, hanem szükséges hosszú távú folyamatok. Nincs bűnbánat és kiengesztelődés a Krisztusban, ha a Másikat nem szólítjuk meg. Ige hiányában, az erőszak diadalmaskodik. Megnevezni és megbánni, ez a felelősségünk. Ez kockázatos, mert az igazság kimerítethetetlen és az emberi ige mindig kérdéses, habozó és bizonytalan. Lehetetlen tudni biztosan, hogy mi a rossz és a jó. El kell fogadnunk Isten parancsát: a mindentudás lehetetlenségét, a felebarát szeretetet, az Isten királyságának, már itt a földön való építését a Másikkal, stb. Ezek a parancsok cselekedeteinknek határokat szabnak, és lehetővé teszik szabadságunk érvényesülését.

Az egyházaink önmegújításához vezető út csak is közös gondolkozással és nyílt, határozott viták során található meg. Tévedéshez, mindnyájunknak joga van az igazsággal szemben. Az igazság viszont megköveteli a cselekvést. A múlt tanulmányozásának keresztény szemszögből nézve természetesen csak akkor lehet igazi értelme, ha komolyan fontolóra tudjuk venni azoknak a társadalmi adottságoknak és cselekvéseknek a helyreigazítását is, amelyek a gonoszhoz és a bűnhöz vezetnek, és ha célként a jobb közös jövő feltételeinek egyéni, társadalmi és egyházi megteremtését is magunk elé tűzzük. Milyen lehetőségeink vannak mindehhez? Mit tehetünk ennek érdekében? Szerintem, ezek a megfontolások érdekelheti mindenféle kultúrához tartozót, a vallásosokat is bele értve! Hiszen, a történelmi egyházaink fontos és több százéves intézményei országainknak.

Miből indulhatunk ki?

Elemzésünk kiindulópontja lehetne az a feltevés, ami szerint embertani és társadalmi felfogásunk döntően befolyásolja gondolkodásunkat. Mindig az emberről van szó végeredményben, hiszen nincs sem hit, sem tudás ember nélkül: kézzelfogható emberi sorsok, érzékelhető vágyak, tényleges törekvések öltönek testet gondolkodásunkban. Amikor egy kutató harmadik személyben magyaráz egy jelenséget, akkor igen tudományosnak tűnik, de nem veszi észre a feltételezéseinek szükségszerű végtelen sorát. Ha viszont egy jelenséget első személyben szólít meg, keresve az összefüggés tényezőit, akkor már „választott összefüggésekről” van szó, olyan összefüggésekről, amelyek lehetővé teszik a magyarázatot vagy hozzájárulnak ahhoz. A második személyben való munka a Másikkal megengedi a vitát és a kritikát. Az első személy intézményesíti az alanyiságot. A harmadik személy megteremti a szükséges nyelvezetet. A második személlyel lehetővé teszi a beszédet.⁹

Emberképről beszélni feltételezi másfelől, hogy a világot emberinek látom, ami távolról sem bizonyított. Hiszen, az ember- és társadalomképek előfeltevései nehezen birkóznak meg a

⁹ Lásd Bárdos-Féltoronyi (2005).

háború, az emberirtás, a világméretű szegénység vagy az egyén szenvedésének tényével. Mégis, nézzük meg a nagy társadalomtudomány elméleti munkáit. Az egyikben az emberkép csak hallgatólagos és rejtett, sőt sokszor kifejezetten kétségbe vont. A másikban kikerülhetetlenül előtérbe kerül, és vita tárgya.

A liberális gondolkodók emberképe az egyén szabadságából és haszonkereső természetéből indul ki, az egyenlőség és testvériség elvét sokszor elhanyagolja. A szocialista irányzatok¹⁰ a dolgozó osztályok sorsával foglalkoznak és más társadalmi berendezkedésű rendszerek megvalósítására készülnek, törekedve az egyenlőség felé. Ezen irányzat, az egyes embert csak úgy tudja elképzelni, ha osztályt képez, és ha van osztályöntudata. A konzervatizmus a közösség elsőbbségét és az egyén tökéletlenségét állítják szembe, s azt hirdetik, hogy a társadalmi intézmény értelemmel nem foghatóak fel. Az emberi cselekvés a konzervatívok szerint kevésbé ésszerű; inkább előítéletek, szokások, hagyományok határozzák meg. Az emberi lény elrendeltetett, hogy különféle „egészek” rendezett hatáskörébe illeszkedjék be, kezdve a testvériségtől, a családtól a politikai közösségen át a teremtés teljes világáig.

A keresztények esetében, a változó ember- és társadalomképek nagy valószínűséggel maguk után vonnak különböző Isten- és társadalom-képet is, illetve egyházképet!

Egyházaink és a történelmi politikai-gazdasági rendszerek

A köztes-európai térségben különösen jelentős eszmei-ideológiai áramlatnak számított a két-háború közötti időben az a *konzervatív nemzeti-keresztény* irányzat, amelynek számos, igen kártékony megnyilvánulását tudnánk felsorolni. Hogy csak néhány szempontot említsünk ezek közül:

- ◇ apró-cseprő helyi „kiskirályok”;
- ◇ az antiszemitizmus sokféle megjelenése (beleértve ebbe a zsidóüldözést és népirtást);
- ◇ az antibolsevizmus, illetve az oroszellenesség jelszavai és érzelmvilága (ami szerepet játszott a náciizmus Szovjetunió elleni hadjáratában);
- ◇ az irredentizmus szélsőségei stb.

Egyházaink e fejleményektől mind a mai napig nem tudtak komolyan elhatárolódni.¹¹ A *II. világháború szörnyűségeinek* és tanulságainak, a világháború idején játszott szerepük (pl. a hallgatások, mulasztások, együtt-, sőt közreműködések) mélyre ható elemzését azóta sem végezték el, a bűnbánat és kiengesztelődés érdekében érdemi kezdeményezéseket nem tettek. Fél évszázad múltán, az *1989-es fordulatot* követően pedig ugyanez a helyzet ismétlődik.¹² Ma, felvetődik a tőkés, neoliberais rendszerhez való viszonyulás is.¹³

¹⁰ Ne tévesszük őket össze a bolsevizmusból „kivirágzott” kommunista barakkok rendszerével.

¹¹ Rónay László: A második zsidótörvény és az egyházak állásfoglalása. In: *Vigília*, 1995/3.; Idem: Szorongattatásban – Sík Sándor küzdelmes évei. In: *Vigília*, 1999/8.; *Schritte zur Versöhnung*, Ökumenische Rat der Kirchen in Ungarn. Budapest, 1996; Szentmártoni Mihály: Megbocsátás és kiengesztelődés, Lélektani és teológiai megfontolások. In: *Vigília*, 2008/7.

¹² Várszegi Asztrik bencés főapát találóan jellemzi a helyzetet: „Ha az egyház kezdetben azonnal leleplezi a hazugságot, a szölamokat, nem száll be a hatalmi játékba, akkor rövidtávon lehetlenné teszi intézményrendszerét, hívei helyzetét. Arra, ami ekkor a keresztényekre vár, kevesen gondolhatnak a valóságnak megfelelően, mert azt nem ismerhetik. A másik lehetőség: belemerészkedik a diplomáciai és hatalmi játékba, elsajátítja a hazugság álságos beszédmódját, majd engedve a zsarolásnak, csábításnak, különféle fondorlatoknak, együttműködő, lojális lesz... /A/z egyház egy rétege, vezetői beletörődött közönnyel élnek mindennapjaikat, végül magukat is áltatják, hogy ez így jó... Ez a 'konstantini korszak' egyházának ismétlődő csapdája és tragédiája –

A bűnöknek és vétségeknek többféle változatát és többféle megoldást magába foglaló következményét érdemes megkülönböztetnünk:

- bűntény → büntető eljárás;
- helytelen politika → lemondás, megújulás vagy forradalom;
- rossz cselekedet → rossz lelkiismeret, bocsánatkérés, jóvátétel stb.;
- eszmei, szellemi hiba vagy tévedés (pl. az emberekkel szembeni felelőtlenség) → alázat, tanulás, mások meghallgatása stb.;
- társadalmi-gazdasági gyarlóságok vagy bűnök (közel vagy távolban) → társadalmi harc és kiállítás, együttműködés és nevelés;
- nem evangéliumi cselekvés → felelősség a felebaráttal, a társadalommal és a világgal szemben.

Mikor ér véget a múlt: vajon a felejtés, az elélvülés s a hallgatás által? Mikor kezdődik a jelen, a jövő: valóban a bűn és a bűnhődés, a kiengesztelés és a cselekvés által?

Az evangéliumi és társadalmi cselekvés kérdései

A legfontosabb az evangéliumi cselekvés kérdéseinek a megvitatása. Már aláhúztuk, hogy történelmi, embertani és társadalmi helyzetünk és képzeink Isten- és egyházképünkben is érvényesülnek, és az ezekről folytatott gondolkodásunkban, illetve jövőképünkben. Ugyanígy, az abból adódó cselekvésünkben is ezek függvényében kaphat új irányt a „közös felelősség és az európai jövő”. A szeretet törvény nem egyszerűsíthető le, nem sorvasztható le a jó vagy a rossz fogalmaira! A szeretet elv a kinyilvánítás lényege, szerintem. A jó és a rossz társadalmi építmény, még ha hagyományra is alapul. Ezért, elkerülhetjük a mindennapos politikai színteret. A hatalom lehet jó vagy rossz, meghatározhatja mi a jó és a rossz. A keresztényi szeretet csak sugalmazhatja ezt a megkülönböztetést a társadalom más résztvevőivel.

Az egyházi, illetve pápai bocsánat kérések azt a benyomást teszik, mintha a visszaemlékezés egy valamifajta erény lenne anélkül, hogy megtudnánk milyen célra használják fel. A múltban megesett bűn tetteink visszafordíthatatlanságával szembesít minket. A megbánás üres lehet, ha cselekvésre nem serkent. Hasonló a helyzet a szenvedéssel, a szegénységgel vagy a hajléktalanokkal való törődés. Az egyházak segítenek s törődnek, és ez fontos. Ugyanakkor, elengedhetetlenül szükséges az *okokkal* is foglalkozni. Mi és hogyan lesz a szenvedés, a szegénység vagy a hajléktalanság. Itt vetődik fel a „*bűnös építmények*” kérdése: a náciizmus, a kommunizmus és a kapitalizmus!

Az egyházak többsége tehetetlen, szellemi meddőségben szenvednek. Azt hiszik, hogy a tömegtájékoztató eszközök felhasználása megoldja a hívek és a papok kiöregedését, mennyiségi és minőségi válságát. Az egyházfők felelőssége nagy ebben a válságban, mert ők elhagyták szószoros értelemben a rájuk bízott nyáját. A felébredő fegyelmezési hullám sem megoldás erre a válságra, hiszen az egyházainkban a hívek és papok többségükben felnőttek.

nagyban és kicsiben egyaránt. Az már csupán történelmi részletkérdés, hogy a diktatúra éppen melyik válfajának mondják a rajta erőt vevő rendszert: nemzetiszocializmusnak vagy kommunizmusnak”. (Várszegi Asztrik: A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány működéséről. In: Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve 2007. Budapest: Újember. 2007.)

¹³ Lásd, többek között, mint legutóbbi elemzést, Tamás Gáspár Miklós: Szürkület, in: *Élet és Irodalom*, 2008.11.7.

Kertész Imre szerencsésen fejezi ki a dolog lényegét: „ Intézményes katarzist is el tudnék képzelni. Vajon nem a nyugati kereszténység kultúrkörben esett-e meg a Holocaust? Vajon nem kellett volna a Báránynak magára vennie a bűnt? S nemcsak az egyházban 2000 év óta rejlő antijudaizmus miatt, ami az európai emberben világképpé rögzült, hanem a kereszténység megújítása, igaz univerzalitásának felmutatása érdekében?”¹⁴

A „Karamazov testvérek” öreg sztareca leckéje is megszívlelendő: „A mi remeteségünk csakis akkor éri el a célját, ha ráeszmélünk, hogy nemcsak rosszabbak vagyunk minden világinál, hanem mindenki előtt felelősek vagyunk mindenkiért és mindenért, az emberek minden bűnéért, az egyetemesekért és az egyéniéért egyaránt”¹⁵. Bizonyos mértékig, felelősek vagyunk minden emberért, közeli vagy távol állókért. Felelősségünk a társadalmi kapcsolatok alakításban válik kézzelfoghatóvá: az igazságosság, a nemek egyenlősége, a nemzeti kisebbségek tisztelete, a béke, valamint a teremtés megőrzése terén. A felelősség vállalás begyakorlás, kifejezetten pedig oktatás és nevelésútján valósul meg. Egy adott társadalom vagy egy egyház *felelősség közösségként* fogható fel.¹⁶

A közömbösség többet nyom, mint a láncok. A felháborodás, az első lépés a cselekvéshez, az igazságért és a több testvériségért. A tömegtájékoztatók felhasználási lehetősége ebből a célból feltételekhez kötődik. „Az Evangéliumból következő és a konkrét helyzettel összhangban lévő feladatának az egyház akkor és abban a mértékben tud eleget tenni, ha és amennyire maga is *megéli, amit tanít*; ha érzékelhető társadalmi formája összhangban van üzenetének spirituális tartalmával, s azt példásan kifejezi és jelszerűen megjeleníti...

...Konkrét *diskurzusközösségként* az egyház egy *szélesebb* kulturális hagyomány összefüggésében alakította ki az identitását, ugyanakkor az adott társadalom kulturális kontextusába is belehelyezkedik. Ezért vallási és társadalmi identitása részben fedi egymást, bár vallási identitása *fölébe emelkedik* társadalmi önazonosságának. Az egyház médiafelfogásának és alkalmazásának kötelezettsége, hogy a legyőzöttek, az elfeledettek, a történelem fogaskerekei között felörlődöttek *megmentését*, megmenekülését helyezze középpontjába, és az áldozatok jogainak érvényesülése érdekében lépjen fel”.¹⁷

Ne hagyjuk a remény nélküli egyházak tovább létét. A reménytelenség egy olyan egyház képet mutat, ami a valójában nem hisz a megbocsátás, a megtisztulás és az újjászületés lehetőségében, a valóságosságában.¹⁸

A társadalom, az egyház mint „felelős közösség”

A teremtés a mások szenvedés története.¹⁹ Ezért fontos az emlékezés → felháborodás → közös és nyilvános önbírálat → elismerés és felismerés → társadalmi/közösségi szerveződés → ellenállás és közösen vállalt tevékenység, illetve politika, de nem egyik vagy másik párt politikája. Ma harcot kell vívni. Politizálni kell:

¹⁴ Kertész Imre, Egy kiállítás képei, in: *Vigília*, 2008/9; elhangzott előadás 2004. június 28-án Hamburgban, a *Verbrechen der Wemacht. Dimensiones des Vernichtungskrieges 1941-1944* című kiállítás megnyitóján.

¹⁵ Dosztojevszkij (1975).

¹⁶ Lásd Track (2008).

¹⁷ Lázár Kovács (2008).

¹⁸ Bodnár (2008).

¹⁹ Metz (2008).

1. a „földi javak egyetemes rendeltetéséért”; minden kizárás kizárt. A Föld mindenkié!
2. a kapitalizmus, mint „bűnös építmény” megszüntetése vagy legalább is kevésbé bűnösé tevése érdekében;
3. a társadalmi szenvedés égbekiáltó jellegének leépítése: az emberi méltóság megköveteli az egyenlőséget és az igazságosságot, egy gazdasági-társadalmi politizálást; egy békepolitikát; egy környezetpolitikát.

1988-ban, II. János Pál pápa, *Sollicitudo Socialis* c. enciklikájában sok érdekes gondolatot fedezhetünk fel, amit a helyi egyházak nem szívesen hallanak meg. A világot „az imperializmus különböző formái uralják, /és ami/ nem lehet más, mint a 'bűn struktúrái'²⁰ alá rendelt világ. A negatív tényezők összessége, amelyek az *egyetemesnek tekintett közjó* tudatosítása és annak nélkülözhetetlen előmozdítása ellen hatnak, a jelek szerint csak nehezen legyőzhető gátakat építenek ki az emberekben és az intézményekben... Beszélhetünk túlzott 'egoizmusról', 'rövidlátásról', utalhatunk 'téves politikai döntésekre' és 'meggondolatlan gazdasági intézkedésekre' (36. pont).”

A katolikus egyház katekizmusának kompendiuma tömör, némelykor rövidre fogott gyerekes egyszerűségével így ír: „400. Mik a bűnös építmények? Az isteni törvénnyel ellenkező intézmények és társadalmi helyzetek, melyeket személyes bűnök hoztak létre.” Az elkötelezettségünk egy imperialista országhoz, nem túlzott-e? Ugyanúgy, a piacgazdaságnak becézett tőkésrendszerünkhöz való ragaszkodásunk nem lenne-e kétséges?

1991-ben, II. János Pál pápa, *Centesimus Annus* c. enciklikájában aláhúzza. „Isten a földet az egész emberi nemnek adta, hogy valamennyi tagját éltesse anélkül, hogy bárkit is kizárt volna belőle, vagy előnybe részesített volna. Ebben *rejlik a földi javak egyetemes rendeltetésének a gyökere...* (31.). A fejlett társadalmakban bekövetkezett jelentős változások ellenére a kapitalizmus emberi fogyatékosai távolról sem tűntek el... Ebben az értelemben teljes joggal beszélhetünk a *gazdasági rendszer ellen vívott harcról*; olyan gazdasági rendszert értve alatta, amely abszolút elsőbbséget biztosít a tőkének, a termelőeszközök és a föld birtoklásának az emberi munka szabad, személyes jellegével szemben (34)...

„N/em fogadható el az az állítás, hogy az úgynevezett 'létező szocializmus' bukása után a gazdasági szerveződés *egyetlen modellje a kapitalizmus* lenne (35. pont)...”. „A természeti környezet esztelen rombolásai... létrehozhatják a bűn sajátos építményeit, amelyek megakadályozzák azoknak a teljes emberi kibontakozását, akiket ezek különböző formában sújtanak. (38. pont)”. Mivel, ma mást tehetünk, mint „a kapitalizmus alatt olyan rendszert értünk, amelyben a gazdasági téren érvényesülő szabadság nem egy olyan szilárd politikai rendbe illeszkedik be, amely a gazdasági szabadságot a teljes emberi szabadság szolgálatába állítja és a teljes emberi szabadság egyik összetevőjének tekinti...” (42. pont).

A tőkés gazdaság nem más, mint a piacgazdaság, ami természete szerint antiszociális. Ennek az oka, hogy a piacgazdaság a fennálló a vásárlók vagyoni és jövedelem egyenlőségét adottnak tekinti ! Ugyanakkor a piacgazdaság nem működhet optimálisan, csak ha vagyoni és jövedelmek között nincsenek különbségek, vagyis egyenlők. Ma már mindenki elfogadja, hogy a tőkés világ alapja és célja kétségkívül a pénz-szaporítás. Az igen derűlátók szerint, kelő szabályozással és felügyelettel elkerülheti a válságot. De minden szabályozás,

²⁰ Szerintem a kifejezés helyesebb fordítás: a „bűnös építmény” és én ezt használom! A következőkben, én húzok alá bizonyos és véleményem szerinti jelentőség teli kifejezéseket!

diplomáciai tárgyalás és felügyelet ellenére, ma a világ válságban van és a geopolitikai viszonyok rohamosan újra meghatározódnak!

Véggövetkeztetés helyet, kérdések

Ennek alapján már felvázolhatjuk részleges és kezdeti, de megvitatandó kérdés csokrokat:

- ◇ Az egyházak *felelőssége*, a náci, kommunista és neoliberais rendszerekben. Egyéni és közösségi felelősség. Az utóbbi létezik-e? Ha igen, milyen határok között?
- ◇ Az egyházak társadalmi *önfelismerése*; hibák és sikerek; bűnök és hitvallások. Mi az hogy egyház: Isten népe, papság vagy a „maradék”? Ki és hogyan járulhat hozzá az önfelismeréshez?
- ◇ A kiengesztelés módszertana: egyházak és *megbocsátás*. Az egyházak megbocsáthatnak-e, bocsánatot kérnek-e vagy nekik megbocsátanak-e? Mik ezeknek a feltételei? Az egyházak kiengesztelhetnek-e?
- ◇ Istennépének változó és változatos *európai útjai* a közös felelősség felé:

az elzárkózottságból a nyitás felé,
a hamisságból az őszinteségig és igazságig,
a félelemből az evangéliumi elszántságig. Mit tegyünk ma és holnap?

Felhasznált irodalom

- BÁRDOS-FÉLTORONYI, Miklós, *Egyházak és államok Köztes-Európában - Geopolitikai töprengések*, Balassi-Polis, Budapest-Kolozsvár, 2001;
- Idem, *Tudományelméleti kalandozások: ember- és társadalomképek politikai- és gazdaságtanokban*, L'Harmattan, Budapest, 2005;
- Idem, *Guerres et Paix justes – un regard géopolitique sur la question*, Pax Christi Wallonie-Bruxelles, Bruxelles, 2006;
- Idem, *Bevezetés a geopolitikába*, L'Harmattan, Budapest, 2007.
- BECK, Ulrich & Edgar GRANDE, *Das kosmopolitische Europe*, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 2007.
- BODNÁR, Dániel, Visky Andrással, in: *Vigília*, 2008/10.
- Commission théologique internationale*, Mémoire et réconciliation - L'Église et les fautes du passé, Cerf, Párizs, 2000.
- DELUMEAU, J., *Le Péché et la peur*, Fayard, Párizs, 1983.
- Deutsche Kommission *Justitia et Pax*, Souvenir, vérité, justice – Recommandations sur l'abord d'un passé douloureux, n° 102f, Schriften Reihe Gerechtigkei und Frieden, September, 2004; voir aussi www.justicia-et-pax.de.
- DOSZTOJEVSZKIJ, F. M., *A Karamzov testvérek*, Európa, Budapest, 1975.
- «Emlékezet és kiengesztelés», in: *Vigília*, 2007/10.
- GERGELY, Jenő, *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*, ELTE-Újkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest, 1997.
- GUESCHÉ, Adolphe, Dieu pour penser, I, *LE MAL*, Cerf, Párizs, 2002.
- HAZAN, Pierre, *Juger la guerre, juger l'histoire*, P.U.F., Párizs, 2007.
- Igazságosabb és testvériesebb világot! Tíz év távlatából*, Vigília, Budapest, 2008.
- KÜNG, Hans, *Das Christentum – Wesen und Geschichte*, Piper, München-Zürich, 2007.
- LACROIX, Jean, Philosophie de la culpabilité, P.U.F., Párizs, 1977.
- LÁZÁR KOVÁCS Ákos, Megnyilatkozás és fenntartás. Az egyház önértelmezése mint médiafeladat, in: *Vigília*, 2008/9.
- LEBRUN, J.-P. & A. WÉNIN, *Des lois pour être humain*, Editions érès, Ramonville Saint-Agne, 2008.
- Lénárd Ödön *Közhasznú Alapítvány évkönyve 2007*, Magyar Katolikus Egyház 1956, Új Ember, Budapest, 2007.

MAGYAR PÜSPÖKI KAR, *Igazságosabb és testvériesebb világot! Körlevél a hívekhez és minden jóakarató emberhez a magyar társadalomról*, Budapest 1997.

MARCUSE, H., *Triebstruktur und Gesellschaft. Ein philosophischer Beitrag zu Sigmund Freud*, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 1973.

METZ, Johann Baptist, „Auschwitz után”, in: *Vigília*, 2008/10.

METZ, Johann Baptist, *Memoria passionis*, *Vigília*, Budapest, 2008.

NASZLADY, Attila, A vezetők felelőssége, in: *Vigília*, 2008/7.

RICŒUR, Paul, *Philosophie de la volonté*, Aubier-Montaigne, Párizs, 1988.

RÓNAY, László, A második zsidótörvény és az egyházak állásfoglalása, in: *Vigília*, 1995/3.

Idem, Szorongattatásban – Sík Sándor küzdelmes évei-, in: *Vigília*, 1999/8.

ROSOUX, Valérie, *Pardon et Politique: l'empathie est-elle crédible sur la scène internationale?*, CECRI-UCL, 2007.

SAÏD, S., *La Faute tragique*, Maspero, Párizs, 1978.

Schritte zur Versöhnung, Ökumenische Rat der Kirchen in Ungarn, Budapest, 1996.

SPEICER, Kevin P., *Hitler's Priesters: Cartholic Clergy and National Socialisme*, Northern Illinois University Press, Dekalb, 2008.

SZENTMÁRTONI, Mihály, Megbocsátás és kiengesztelődés, Lélektani és teológiai megfontolások, in: *Vigília*, 2008/7 (a lélektani oldal, nagyrészt angolszász pozitívista lélekbúvárok számos kiadványára támaszkodik).

TABAJDI, Gábor & UNGVÁRY Krisztián, *Elhallgatott múlt, A pártállam és a belügy, A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990*, Corvina - 1956-os Intézet, Budapest, 2008.

TAMÁS Gáspár Miklós, Szürkület, in: *Élet és Irodalom*, 2008.11.7.

TRACK, Joachim, A nemzet-keresztény távlatban, in: *Mérleg*, 2008/1-2.

VÁRSZEGI, Asztrik, A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány működéséről, in: *Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve 2007*, Újember, Budapest, 2007.

Magyar Katolikus Egyház 1956, in: *Új Ember*, 2007.

Vigília, Glattfelder Gyula beszéde (megjelent a Nemzeti Újság 1939. április 19. számába), *Vigília*, 1995/3.

WILDMANN, János, Magyar politikai kereszténység, in: *Egyházforum*, 2007/3.

ZSILLE, Gábor, Júdások és hősök, in: *Vigília*, 2008/10; beszámoló Andrzej GRAJEWSKI, A Júdás komplexus c. könyvéről; u.o. Andrzej Grajewski: a szovjet modell, ZSILLE, Gábor fordításában.